

Ἡ ζωτικὴ φορὰ (l'élan vital). Ἡ ἐξέλιξις.

Ἡ ὕλη: πρώτη μορφή τῆς ὑπάρξεως· ἄνευ μνήμης, ἄνευ βουλήσεως, ἄνευ ἐκλογῆς· ὑπόκειται εἰς τὸ ἀναπόφευκτον, τὸ ἀναγκαῖον, τὴν ἀδράνειαν. Ἡ «nécessité» τὴν κυβερνᾷ· τὸ ἀπρόβλεπτον, τὸ διακρίνον τὴν συνείδησιν, ἄγνοεῖται ἐν τῇ ὕλῃ· τὸ πᾶν ἐν τῷ ἄνοργάνῳ κόσμῳ εἶναι μονοτόνως ὁμαλόν, ὑποκῦπτον κατὰ τὸν ἴδιον πάντοτε τρόπον εἰς τὰς αὐτὰς αἰτίας· διὰ τελείων μέσων ἐπιστήμης θὰ ἠδύνατο ἀσφαλῶς νὰ προοραθῇ ἡ τύχη τῆς ὕλης· διὰ τελείων μέσων ἐπιστήμης θὰ ἠδύνατο νὰ προλεχθῇ τὸ μέλλον αὐτῆς ἐν ταῖς λεπτομερείαις.

Ἀλλὰ κατὰ τινὰς στιγμὰς ἡ ζωὴ ἐπιφάνεται· ἐγκαθίσταται εἰς εἶδός τι ὕλης, προϋπάρχον τῆς ζωῆς, καὶ ἡ τύχη τῆς ὕλης μεταβάλλεται: Ἐμφάνισις τοῦ ἔνοργάνου κόσμου. Πολλαπλασιασμός καὶ ἐξέλιξις συνιστῶσι τὴν οὐσίαν αὐτοῦ. Ἡ ζωὴ κινεῖται ἐν ἀπαύστῳ δημιουργίᾳ. Διέρχεται διὰ μορφῶν καὶ μορφῶν. Ἐδῶ φυτὰ, ἐν ἀπαθεί ἀκινήσιᾳ, καθηλωμένα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, τρεφόμενα ὑπ' αὐτοῦ, ἀσυνείδητα. Ἐκεῖ ζῶα, ἔνστικτον, κίνησις, συνείδησις: δευτέρα μορφή τῆς ὑπάρξεως, ἡ Ψυχὴ. Ἡ ψυχὴ-συνείδησις ζητεῖ νὰ λυτρώσῃ τὴν ὕλην· τὴν περιβάλλει ἐν ἀτελευτήτῳ ἐναγκαλισμῷ, ζητεῖ νὰ τὴν διαπεράσῃ.

Τί εἶναι ἡ συνείδησις; Ἐκφανσις τῆς ζωῆς, μορφή τῆς ζωῆς, τὸ ἐπιτυχέστερον τέρμα τῆς ζωτικῆς φορᾶς. Καὶ ἡ ζωτικὴ φορὰ;

Τὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς ἐπὶ τοῦ πλανήτου καὶ τῆς ἐξελίξεως τοῦ κόσμου δὲν εἶναι νοητὸν κατὰ Bergson.

ἄνευ τῆς ὑποθέσεως μιᾶς ἐσωτέρας ὠθήσεως, μιᾶς δυνάμεως ὑπερμηχανικῆς, μιᾶς τάσεως πρὸς ἀένναον δημιουργίαν καὶ μεταπλασμόν.

Ἡ μοναδικὴ αὕτη κοσμογόνος καὶ μορφοδότρια δύναμις, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν ἐπιτυγχάνονται αἱ διάφοροι ἐναλλαγαί, διαφοροποιήσεις καὶ ποικιλίαι τῶν ὄντων, εἶναι ἡ ζωτικὴ φορὰ, **l'έlan vital**.

L'έlan vital, πλούσιον εἰς πολυειδῆ δυναμικότητα, κινεῖται πρὸς διαφόρους γραμμάς —καὶ οὐχὶ πρὸς μίαν—, μεταξὺ τῶν ὁποίων προέχουν εὐδιακρίτως 2 διάφοροι δρόμοι : ὁ δρόμος τῆς γαλήνης, ἀκινήσιας καὶ ἀποχαυνώσεως ἀφ' ἑνὸς ἢ ἀσυνειδησίας, ὁ δρόμος τῆς περιπετείας, τῆς ἐκλογῆς, τῆς κινήσεως καὶ συνειδήσεως ἀφ' ἑτέρου.

Οὕτω ἡ ζωτικὴ φορὰ διοχετεύεται διχαζομένη εἰς τὸ φυτικὸν καὶ ζωϊκὸν βασίλειον.

Τὸ φυτὸν μένει ἀκίνητον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, πιθανῶς ἀσυνείδητον, περισυλλέγον ἀπὸ τὸν ἥλιον τὸ ὑλικόν, ἐκ τοῦ ὁποίου θὰ ἐκραγῆ διὰ μιᾶς ἄλλης μορφῆς, τοῦ ζῶου, ἢ κίνησις. Συγκεντρώνει ἐν ἑαυτῷ τὸ φυτὸν δύναμιν ἐκρηκτικὴν, τὴν ὁποίαν λαμβάνει ἀπὸ τὸν ἥλιον· ἀλλὰ δὲν ἐκτελεῖ τὴν ἐκρηξιν-κίνησιν· εἶναι ἀπλῶς ἀποθήκη δυνάμεως, ταμιευτήριο ἐκρηκτικῆς ὕλης. Τὸ ζῶον τρώγει τὸ φυτὸν ἢ ἄλλο ζῶον τραφέν διὰ φυτοῦ καὶ ἡ κίνησις ἐκρήγνυται. Διὰ τῆς διαφοροποιήσεως τῶν ζωοφύτων εἰς τὰς δύο ἐξειλιγμένας μορφάς, τοῦ ζῶου καὶ τοῦ φυτοῦ, κατανέμεται εἰδίκευσις ἐνεργείας : ἀποταμιευτικῆς εἰς τὸ φυτόν, κινητικῆς εἰς τὸ ζῶον.

Νέα ἐπιτυχία τῆς ζωτικῆς φορᾶς : διὰ μιᾶς ὑπερτάτης προσπαθείας δημιουργεῖ τὴν συνείδησιν, τὰ ἐνσυνείδητα ὄντα.

Ποῖα τὰ ἐνσυνείδητα ὄντα ;

Δυσχερῆς ὁ ἐπακριβῆς καθορισμός, ἀλλὰ συνάγε-

ται ἐκ τῶν κυρίων χαρακτήρων τῆς συνειδήσεως.

Εἶναι δὲ οὗτοι τρεῖς: Μνήμη, προκατάκτησις τοῦ μέλλοντος καὶ ἐκλογή.

«Toute conscience est mémoire-conservation et accumulation du passé dans le présent».

Πῶς νοητέα ἡ συνείδησις ἄνευ τοῦ βασικοῦ τούτου χαρακτήρος, τῆς μνήμης, ἣτις διατηρεῖ τὴν ὄντοτητα τῆς προσωπικότητος διασώζουσα τὴν ἱστορίαν αὐτῆς ἢ ἔστω ἐλαχίστου τμήματος αὐτῆς;

«Une conscience qui ne conserverait rien de son passé, qui s'oublierait sans cesse elle-même, périrait et renaîtrait à chaque instant = Μία συνείδησις ἣτις οὐδὲν θὰ διεφύλαττεν ἐκ τοῦ παρελθόντος της, ἣτις ἀδιακόπως θὰ αὐτοελησημονεῖτο, μία τοιαύτη συνείδησις θὰ κατεστρέφετο καὶ θὰ ἀνεγεννᾶτο ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν».

Ἡ μνήμη προσδένει τὸ παρὸν εἰς τὸ παρελθόν. Ἄλλ' ἐν τῷ παρόντι ἐνεργοῦμεν ἐν ὄψει κυρίως τοῦ μέλλοντος. Ζῶμεν μὲ τὸ ὄραμα τοῦ μέλλοντος, ἐνεργοῦμεν χάριν αὐτοῦ, ἡ πρᾶξις ὑποδαυλίζεται ὑπ' αὐτοῦ. Εἶναι καταπληκτικὸν τὸ πόσον ὀλίγον ζῶμεν ἐν τῷ παρόντι ἢ μᾶλλον διὰ τὸ παρόν. Ἡ ἔλξις τοῦ μέλλοντος κρατεῖ ἡμᾶς ἐν προσδοκίᾳ, ἐν διαρκεῖ ἀναμονῇ. Κινούμεθα, σχεδιάζομεν, μοχθοῦμεν διὰ τὸ μέλλον. Ἡ ἐπαύριον εἶναι ὁ προσανατολισμὸς τῆς ψυχῆς. Ἡ σήμερον εἶναι ἡ φευγαλέα καὶ παροδικὴ προσκόλλησις τῆς ὑπάρξεως ἐπὶ συνδυασμῶν καὶ ἐνεργειῶν τεινουσῶν εἰς τὸ ἐγγὺς ἢ ἀπώτερον μέλλον. Διερχόμεθα τὸ παρόν, ὥς νὰ μὴ ἐγγίζωμεν ἐπ' αὐτοῦ. Ἡ προσοχὴ εἶναι τεταμένη πρὸς τὸ μέλλον, τὸ οὗς τῆς ζωῆς προκαταλαμβάνει τοὺς ἤχους αὐτοῦ, ἡ συνείδησις προκατακτᾷ τὰ ὄριά του, εἶναι τὸ «trait d'union» μεταξὺ παρελθόντος καὶ μέλλοντος. Ἡ προσδοκία αὕτη τοῦ ἐπικειμένου εἶναι τόσον ζωηρὰ

καὶ βεβαία, ὥστε ρυθμίζει τὸν τροχὸν τῆς πράξεως ἡμῶν καὶ ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τῆς ψυχικῆς βαρύτητος. Ἀποτελεῖ προκατάκτησιν τοῦ μέλλοντος, σφετερισμὸν τῶν ὀρίων αὐτοῦ—καὶ ἔν τινι μέτρῳ πρόβλεψιν—διὰ τῆς διαρκοῦς περὶ τοῦτο στροφῆς τῆς σκέψεως καὶ πράξεως τοῦ παρόντος.

«*Toute action est un empiétement sur l'avenir, toute conscience est anticipation de l'avenir*».

Ἡ προκατάκτησις, ἡ προκατάληψις αὕτη τοῦ μέλλοντος εἶναι ὁ 2ος χαρακτήρ τῆς συνειδήσεως.

Καὶ ὁ τρίτος, ἡ Ἐκλογή.

Τὰ μετὰ συνειδήσεως πεπροικισμένα ὄντα καλοῦνται ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ ἐκλέγωσι. Ἐὰν ἡ ἐκλογὴ δὲν ἀπετέλει σημαντικὸν χαρακτήρα τῆς συνειδήσεως, ἡ Μνήμη ὡς συνειδησιακὸς χαρακτήρ οὐδεμίαν θὰ εἶχε πρακτικὴν ἀξίαν. Ἡ ἐκλογὴ εἶναι ἀπόφασις, ἀλλ' ἡ ἀπόφασις συμβουλεύεται τὸ παρελθόν, τὴν προηγηθεῖσαν πείραν, τὴν ὁποίαν διεφύλαξε ἡ Μνήμη.

Μνήμη λοιπόν, ἐκλογὴ καὶ προκατάληψις τοῦ μέλλοντος εἶναι οἱ κύριοι χαρακτήρες τῆς συνειδήσεως.

— Ἀλλ' εἰς τὸ ἐρώτημα ποῖα τὰ ἐνσυνείδητα ὄντα, ποῖαν ἀπόκρισιν δυνάμεθα νὰ δώσωμεν μετὰ τὴν περιγραφὴν τῶν τριῶν χαρακτήρων τῆς συνειδήσεως :

— Ἡ συνείδησις φαίνεται προτιμῶσα τὴν κίνησιν· συνεζεύχθη τὰ ὄντα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα παρουσίασαν κινητικότητα ἐκουσίαν. Ἡ συνείδησις εἶναι ἐλευθερία, δημιουργία, νεογονία. Περιεπτύχθη τὸ ζῶον, ἀλλὰ μετ' ἀνισοβάθμου ἐπιτυχίας· εἷς τινὰς διακλαδώσεις τῆς ζωϊκῆς κλίμακος κατώρθωσε νὰ μας δώ-

ση μόνον τὸ ἔνστικτον· τὸ ἔνστικτον εἶναι συνείδησις, ἀλλ' ἐμπλακεῖσα περισσῶς εἰς τὰ δίκτυα τῆς ὕλης. Τελειότερα ἐκδήλωσις τοῦ ἔνστίκτου ἐν τῷ ἐντόμῳ. Εἰς ἄλλην αὐτῆς διακλάδωσιν, τὴν τελειότεραν, ἢ συνείδησις ἀποβαίνει διάνοια· προικοδοτημένον δι' αὐτῆς ὃν ὁ ἄνθρωπος, κατακλείς τῆς ἐπιτυχίας τῆς ζωτικῆς φορᾶς.

Ἐνστικτον καὶ διάνοια εἶναι δύο κλάδοι, δύο ρυάκια τῆς συνειδήσεως διαυλακωθείσης ὑπὸ τὴν ὠθῆσιν τῆς ζωτικῆς φορᾶς. Ἡ ἀπόσχισις ὅμως δὲν εἶναι τελεία. Καὶ ὡς ἐν τῷ ἔνστίκτῳ διαβλέπομεν ἵχνη τῆς διανοίας—ἢ ἐνστικτώδης εὐφυΐα τοῦ ἐντόμου εἶναι καταπληκτικὴ—οὕτω ἐν τῇ διανοίᾳ καὶ δὴ τῇ ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ διακρίνομεν ἵχνη τοῦ ἔνστίκτου· εἶναι ἡ μεσάζουσα ἐκείνη μεταξὺ ἔνστίκτου καὶ διανοίας ἀναλαμπή, ἢ πολύκροτος διαίσθησις τοῦ Bergson, ἢ ἐνόρασις, περὶ τῆς ὁποίας θὰ ὁμιλήσωμεν κατωτέρω.

Ἡ συνείδησις λοιπὸν στραφεῖσα μετὰ προφανοῦς προτιμήσεως πρὸς τὴν κίνησιν ἀπειράπη ἀπὸ τῆς ἀκίνησις, τῆς προσηλώσεως, τῆς νάρκης· ἀπειράπη ἀπὸ τοῦ φυτοῦ, ὅπερ καθηλωμένον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἀποβαίνει παράσιτον αὐτοῦ. Ἡ συνείδησις εἶναι ἐλευθερία, τὸ δὲ φυτόν εἶναι δεσμευμένον· εἰς τὴν ιδιότητα τῆς συνειδήσεως ἀντίκεινται τὰ δεσμά, ὡς ἀντίκεινται ἡ νάρκη καὶ ὁ λήθαργος. Ἐὰν ἡ ζωτικὴ φορὰ διεπέρασε καὶ εἰς τὸν φυτικὸν κλάδον ἵχνος τι συνειδήσεως, ὁ κινητικὸς λήθαργος τοῦ φυτοῦ ἐκράτησε καὶ τὴν συνείδησιν ἐν ληθάργῳ. Τὸ ζῷον παρέλαβε τὸ προνόμιον τοῦ συνειδησιακοῦ εἶναι.

Πάντα τὰ ζῷα ἔχουσι συνείδησιν ;

Δὲν τελεῖ αὕτη ἐν τελείᾳ συναρτήσῃ καὶ ἐξαρτήσῃ ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου, ἐλλείπει δὲ ἀπὸ τῶν ἀνεγκεφάλων :

Ὁ Bergson ἀπαντᾷ: Ὡς ὑπάρχουν ζῶα ἀστόμαχα τελοῦντα δι' ἄλλου μέσου τὴν πεπτικήν λειτουργίαν, οὕτω ὑπάρχουν καὶ ὄντα ἀνεγκέφαλα ἐνσυνείδητα. Βεβαίως, ἐφ' ὅσον τὸ ζῶν ὄν. τελειοποιεῖται, αἱ λειτουργίαι αὐτοῦ κατανέμονται μεταξὺ εἰδικῶν ὀργάνων· οὕτω παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ ἡ συνείδησις συνδέεται μετὰ τοῦ ἐγκεφάλου, ἀλλ' ἐκ τούτου δὲν ἔπεται ὅτι ὁ ἐγκέφαλος εἶναι ἀπαραίτητος εἰς τὴν συνείδησιν. Ἐφ' ὅσον κατερχόμεθα τὴν ζωϊκὴν κλίμακα, ἡ συνείδησις ἀποβάλλει τὰ πολύπλοκα νευρικά της κέντρα καὶ τέλος σκορπίζεται διάχυτος εἰς τὸ σῶμα τοῦ ζῶντος ὀργανισμοῦ. Συνείδησις δὲ τότε καὶ αὐτοματισμὸς συγχέονται, ὡς συγχέονται ἐν τῷ ὀργανισμῷ διάχυτα πλέον τὰ νευρικά στοιχεῖα.

Καὶ δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι ἡ συνείδησις, κατ' ἀρχὴν συνυπάρχουσα μετὰ παντὸς ζῶντος, ληθαργεῖ, λιποθυμεῖ ἢ κοιμᾶται ὅπου ἡ κίνησις δεσμεύεται· ἐξάπτεται δέ, ζωηρεύει, ἀφυπνίζεται ὅπου ἡ ἐκουσία κίνησις ἐνεργεῖ πρὸς κατευθύνσεις ἐλευθέρας ἐκλογῆς καὶ δημιουργίας.

Ἐντασις συνειδήσεως· προσλαμβάνει δὲ ἡ συνείδησις τὸν ἀκρότατον βαθμὸν τῆς ἐντάσεως αὐτῆς ὅπου καλεῖται νὰ ἐκλέξη μεταξὺ πολλῶν, ἐν στιγμαῖς κρίσεως καὶ σημαντικῆς ἀποφάσεως.

«Les variations d'intensité de notre conscience semblent bien correspondre à la somme plus ou moins considérable de choix ou, si vous voulez, de création que nous distribuons sur notre conduite = Αἱ ποικιλίαι τῆς ἐντάσεως τῆς συνειδήσεως μας φαίνονται ἀντιστοιχοῦσαι πρὸς τὸ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον σημαντικὸν ποσὸν τῆς ἐκλογῆς ἢ, ἐὰν προτιμᾶτε, τῆς δημιουργίας, τὴν ὁποίαν κατανέμομεν ἐπὶ τῆς διαγωγῆς μας». Διότι ἐκ τῶν πράξεών μας, αἵτινες ἀντιπροσωπεύουν τὴν ἐκλογὴν

ἡμῶν, δυνατὸν νὰ διακυβευθῇ τὸ μέλλον· ἐξ οὗ ἔν-
τασις τῆς συνειδήσεως ἐνεργούσης κυρίως ἐν ὄψει
τοῦ μέλλοντος. Ἡ ἀποστολὴ τῆς συνειδήσεως εἶναι
ν' ἀποφασίζη. Ἀλλὰ τὰ φυτὰ, καθηλωμένα ἐπὶ τοῦ
ἐδάφους, ἀντλοῦντα ἀπ' αὐτοῦ τὴν τροφήν, δὲν ἔχου-
σιν ἀνάγκην ν' ἀποφασίζωσι οὐδὲ νὰ ἐκλέγωσι· διὸ
καὶ θεωροῦνται ἐστερημένα συνειδήσεως.

Ἡ ἐξέλιξις.

Ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου, τὸ ἀένναον γίγνε-
σθαι προσλαμβάνει ἀπροσδιόριστον ἀριθμὸν μορφῶν
ἐπὶ γραμμῶν διαφόρων. Θὰ ἠδυνάμεθα νὰ διερωτη-
θῶμεν: Διατί ἡ ζωὴ ἀπαύστως ὁρμᾷ πρὸς τὰ ἔμ-
πρός, ἄνευ διακοπῆς ὀριστικῆς, ἄνευ τερματισμῶν
τελειωτικῶν καὶ διατί δὲν ἀπεκαθηλώθη ἐπὶ ἐνὸς μό-
νου εἴδους μορφῆς;

— Διότι ὠθεῖται ὑπὸ τῆς ζωτικῆς φορᾶς, οἶονεὶ
ὑπὸ πνεύματος πολυμόρφου συνθέσεως περικλείοντος
ἐν ἑαυτῷ τὴν παντοδυναμίαν τῆς πολυειδείας καὶ πο-
λυμορφίας, τείνοντος εἰς ἀένναον πραγμάτων τῶν
ἐνδυνάμως ἐν ἑαυτῷ ἐγκεκλεισμένων μορφῶν. Ἡ ζω-
τικὴ φορὰ, ἡ ὁρμὴ αὐτὴ τῆς ζωῆς, εἶναι ἡ μεταφυ-
σικὴ ἀρχὴ τῆς ζωῆς, ἀρχὴ πνευματικὴ πλήτ-
τουσα τὴν ὕλην ἐν τῇ ἐλπίδι τῆς ἀπολυτρώσεώς της
προσκόπτουσα ἐπὶ τοῦ ἀνοργάνου κόσμου πολλάκις
ἀθεραπεύτως, στρεφομένη πρὸς νέας γραμμάς ἐπιτυ-
χεστέρας ἀποληγούσας εἰς τὴν συνείδησιν διχαζομέ-
νην εἰς ἔνστικτον καὶ διάνοιαν.

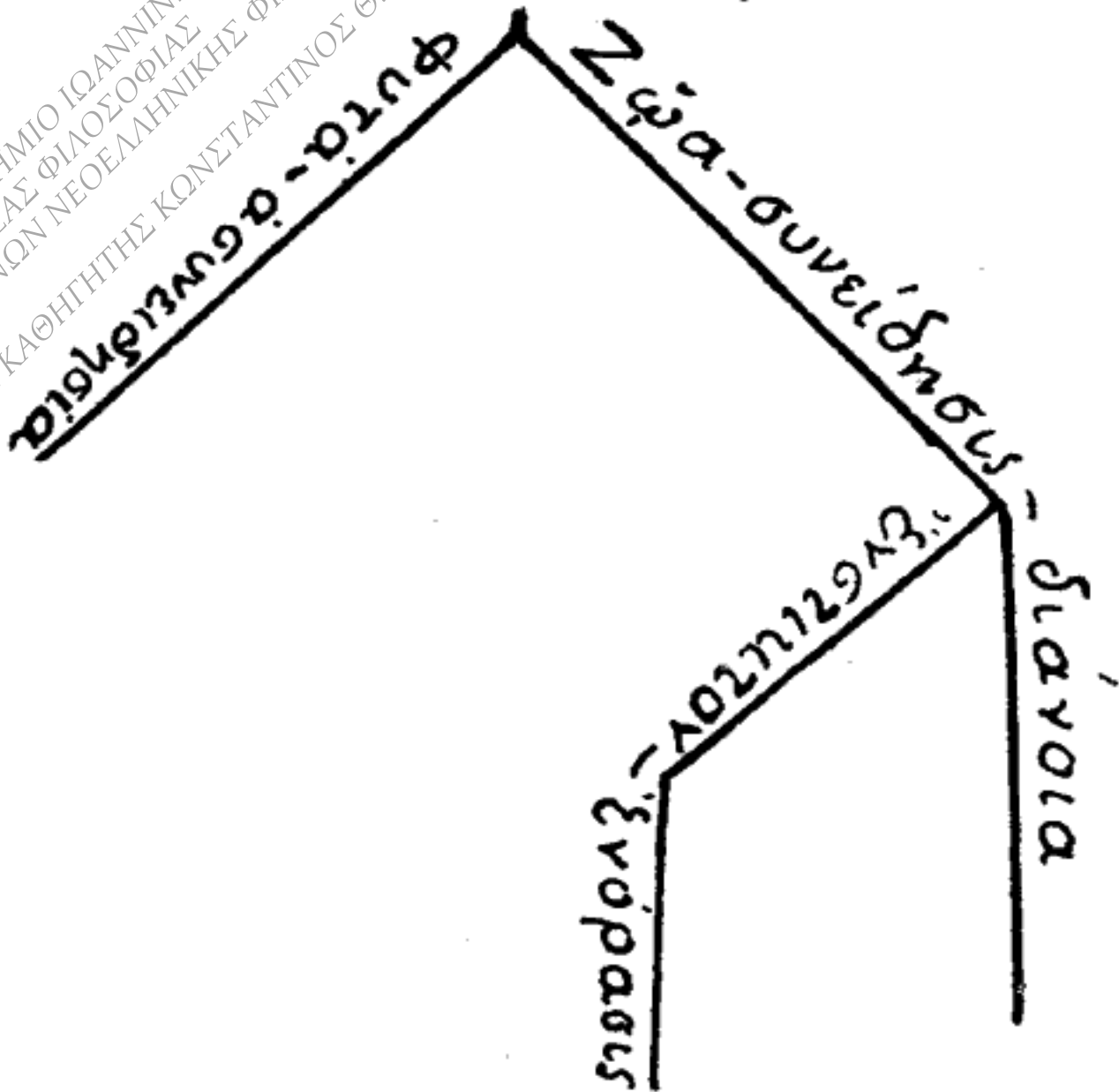
Τὸ κάτωθι διάγραμμα διασαφηνίζει τὴν πορείαν
τῆς ζωτικῆς φορᾶς.

Ἐν ἀρχῇ ἡ ὕλη.

Ἡ ζωτικὴ φορὰ εἰσδύουσα ἐν αὐτῇ ἐπιτυγχάνει
νὰ δημιουργήσῃ τὸν ἐνόργανον κόσμον, ζῶα καὶ φυτὰ.
Ἡ συνείδησις προβάλλει θριαμβευτικῶς ἐκ τοῦ κλά-

δου τῶν ζώων ὡς τὸ ἐξαιρετικώτερον δημιούργημα τῆς ζωτικῆς φορᾶς καὶ διαιρεῖται εἰς ἔνστικτον καὶ διάνοιαν. Ἐκ τοῦ ἐνστίκτου ἀναδύεται ἡ ἐνόρασις.

Ζωτικὴ Φορὰ

Ἡ ζωὴ δὲν λαμβάνει, ὡς βλέπομεν, μίαν κατεύθυνσιν· στρέφεται δοκιμαστικῶς πρὸς πολλὰς ἀτραπούς, ἐμφανίζει πολλαχοῦ τὸ καινόν, ἀναμένει ἐν παντὶ τὸ νέον καὶ δὲν εἶναι μηχανικὴ ἀλληλουχία αἰτίων καὶ ἀποτελέσματος.

Ἦλη καὶ Συνείδησις εἶναι δύο ἀντίθετοι μορφαὶ ὑπάρξεως· ἡ συνείδησις εἶναι ἐλευθερία προσπαθοῦσαν ἀπολυτρώσῃ τὴν ἦλην, ἥτις ἐξ ἄλλου πολλάκις παρασύρει τὴν συνείδησιν εἰς τὸν αὐτοματισμὸν της. Ἀριστοτέχνημα τῆς ζωτικῆς φορᾶς ἡ συνείδησις κα-

ταλήγει ἐν τῷ ἀνθρώπῳ εἰς τὴν διάνοιαν. Ἄλλὰ προσφέρεται καὶ εἰς ἐξυπηρέτησιν τῆς διανοίας ἢ ὕλη· διαρκῶς προκαλεῖ αὐτὴν καὶ ἐντείνει τὴν προσπάθειαν· εἶναι τὸ μέσον τῆς ἐξωτερικεύσεως τῆς σκέψεως καὶ τῆς αἰσθητοποιήσεώς της. Μία ἰδέα μὴ ἐκφρασθεῖσα διὰ λέξεων, ἐν ποίημα μὴ ἀποδοθὲν διὰ στίχων, ἐν καλλιτέχνημα μὴ λαξευθὲν ἐν λίθῳ, εἰς πίναξ μὴ ἀποδοθεῖς διὰ χρωμάτων παραμένουν ὠχρὰ τῆς σκέψεως προπλάσματα καὶ ἀσαφεῖς συλλήψεις. Ἡ ὕλη διεγείρει τὴν συνείδησιν καὶ ἡ συνείδησις διαφωτίζει καὶ διαποιτίζει τὴν ὕλην. Ἡ δὲ ζωὴ ἀναλαμβάνει νὰ συμφιλιώσῃ τὰς ἀντιθέσεις αὐτῶν ἀποστέλλουσα τὴν συνείδησιν νὰ ἐνοφηνωθῇ ἐν τῇ ὕλῃ, ἀναγκάζουσα αὐτὴν νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν καὶ συγκατοικήσῃ.

Μηχανικὴ ἢ τελολογικὴ ἢ ἐξέλιξις τῆς ζωῆς;

Ἡ ζωὴ ἐξελίσσεται. Τυχαίως; Τῇ μηχανικῇ ἐνεργείᾳ τῶν δυνάμεων καὶ μίξει τῶν στοιχείων ἢ ἐπὶ τῇ βάσει προγράμματος, σκοποῦ, τέλους προδιαγραφέντος καὶ συντελουμένου κατ' αὐστηρὰν ἀκρίβειαν σχεδίου;

Ὁ Bergson ἀποκρούει τὴν μηχανικὴν ἐρμηνείαν, ὅσον καὶ τὴν τελολογικὴν ἐρμηνείαν τῶν ἄκρων καὶ ποθεῖ νὰ εὔρη πέραν αὐτῶν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τῆς ζωῆς τὴν λύσιν τοῦ μυστηρίου τῆς ἐξελίξεως τῶν ὄντων.

«Si le mécanisme ne suffit pas à rendre compte de l'évolution, le moyen de prouver cette insuffisance n'est pas de s'arrêter à la conception classique de la finalité, encore moins de la rétrécir ou de l'atténuer, mais au contraire d'aller plus loin qu'elle = Ἐὰν ἡ μηχανικὴ θεωρία δὲν ἐπαρκῇ πρὸς ἐξήγησιν τῆς ἐξελίξεως, τὸ μέσον πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀνεπαρκειᾶς ταύτης δὲν ἔγκειται εἰς τὴν προσήλωσίν μας εἰς τὴν κλασσικὴν θεωρίαν

τῆς σκοπιμότητος καὶ ἀκόμη ὀλιγώτερον εἰς τὸν περιορισμὸν αὐτῆς καὶ τὴν μείωσιν, ἀλλ' ἀντιθέτως εἰς τὴν ἀναζητήσιν εὐρυτέρας τινὸς ἐρμηνείας».

Ἐν τῇ «*évolution créatrice*», ὅπου ὁ Bergson ἀναπτύσσει εὐρέως τὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς, τῆς συνειδήσεως καὶ ἐξελίξεως τῶν ὄντων, τίθεται ὅτι ἡ φιλοσοφία τῆς ζωῆς εἶναι κατὰ πολὺ ὑπερτέρα καὶ τοῦ εὐρέος καὶ τοῦ περιορισμένου φιναλισμοῦ. Ὁ εὐρὺς φιναλισμὸς — ἡ εὐρεῖα σκοπιμότης — διοβλέπει ἀλληλοσύνδεσιν τῶν ὄντων ἐν τῷ σκοπῷ τῆς πραγματοποιήσεως μιᾶς παγκοσμίου ἁρμονίας· τὸ φυτὸν ἔγινε διὰ τὸ ζῶον, ὁ μῦς διὰ τὴν γαλῆν, ἡ χλόη διὰ τὸ πρόβατον, τὸ πρόβατον διὰ τὸν λύκον. . . . Εἶναι ἡ καλουμένη ἐξωτερικὴ ἢ εὐρεῖα σκοπιμότης (= *finalité externe*). Τὸ πᾶν ἐν τῇ φύσει ἐπιδιώκει σκοπὸν καὶ τὸ σύμπαν τελεῖ ἐν ἁρμονίᾳ σκοπῶν. Ἀλλὰ ταύτην ἀπορρίπτουσι πολλοὶ τασσόμενοι ὑπὲρ τῆς περιορισμένης ἢ ἐσωτερικῆς σκοπιμότητος (= *finalité interne*), ἣτις περιορίζει τὸν σκοπὸν ἐν τοῖς ὀργάνοις ἐκάστου ἀτόμου· τὰ σπλάγχνα π.χ. ἐνὸς ἐκάστου ἀτόμου συνεργάζονται καὶ συμπράττουσιν ἀποβλέποντα εἰς τὴν εὐεξίαν καὶ προαγωγὴν τοῦ ὅλου ὀργανισμοῦ.

Ἡ ὑπάρχει σκοπιμότης εὐρεῖα περιβάλλουσα ὅλην τὴν φύσιν, ἀναφωνεῖ ὁ Bergson, ἢ δὲν ὑπάρχει· τὸ νὰ περιορίσωμεν τὴν σκοπιμότητα εἰς ἐν ἕκαστον ἄτομον, τὸ νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι πέραν τοῦ ἀτομικοῦ τούτου συνασπισμοῦ τῶν σπλάγχνων πρὸς ἐπιδίωξιν ἐνὸς τέλους οὐδὲν ὑπάρχει τὸ γενικώτερον ἐν τῇ ἐνεργείᾳ τῆς ζωῆς, εἶναι πτωχὴ ἀποστένωσις τοῦ προγράμματός της ἀντιβαίνουσα πρὸς τὰς μεγαλειώδεις ἐκδηλώσεις αὐτοῦ. Ἡ ἀτομικὴ σκοπιμότης εἶναι ἀκαθόριστος καὶ ἀπροσδιόριστος, διότι ἀπροσδιόριστα τυγχάνουν καὶ τὰ πραγματικὰ ὄρια τοῦ ἀτόμου. Ἀπὸ ποῦ ἀρχίζει τὸ ἄτομον, ἐν ᾧ συγχέονται καὶ οἱ

2 γονεῖς του, καὶ ποία πραγματικῶς ἡ ἀτομικότης του, εἶναι ἀδύνατον νὰ εἴπωμεν· ἀδύνατος καὶ ὁ στενὸς φιναλισμὸς ὁ διαβλέπων μερικοὺς σκοποὺς ἐν τοῖς μεμονωμένοις ἀτόμοις ἐν ἀνεξαρτησίᾳ πλήρει ἀπὸ τῶν λοιπῶν ὄντων καὶ γενικωτέρας τινὸς τελολογίας.

Εἶναι ἐξ ἄλλου πλάνη νὰ διαβλέπωμεν μίαν τελείαν ἁρμονίαν ἐν τῷ κόσμῳ, λέγει ὁ Bergson. Ἡ ἐπιθυμητὴ αὕτη τελεία ἁρμονία διαταρράσσεται ὑπὸ τῶν ἐνεργειῶν τῶν ἀτομικῶν ὀργανισμῶν ζητούντων νὰ προσαρμοσθῶσιν εἰς τὰς συνθήκας καὶ μετερχομένων πολλάκις μέτρα ἐπὶ βλάβη τῆς ἁρμονικῆς συμβιώσεως μετὰ τῶν λοιπῶν ὀργανισμῶν. Ἀπὸ τὴν ὅλην ὥθησιν τῆς ζωῆς ἕκαστον εἶδος συγκρατεῖ μόνον ὁρμὴν τινα, τὴν ὁποίαν τείνει νὰ χρησιμοποιήσῃ πρὸς ἴδιον συμφέρον.

«L'espèce et l'individu ne pensent qu'à eux, d'où un conflit possible avec les autres formes de la vie. L'harmonie n'existe pas en fait = Τὸ εἶδος καὶ τὸ ἄτομον δὲν σκέπτονται παρὰ ἑαυτὰ—ἐξ οὗ δυνατὴ σύρραξις πρὸς τὰς λοιπὰς μορφὰς τῆς ζωῆς. Ἡ ἁρμονία δὲν ὑφίσταται ἐν τῇ πραγματικότητι».

Ἡ τελολογικὴ θεωρία θέτει εἰς τὰς ἐνεργείας τῆς ζωῆς ἐν τέρμα, ἓνα σκοπόν.

Ἀλλὰ «parler d'un but est penser à un modèle préexistant qui n'a plus qu'à se réaliser. C'est donc supposer, au fond, que tout est donné, que l'avenir pourrait se lire dans de présent = Τὸ νὰ ὁμιλῶμεν περὶ σκοποῦ ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ νὰ σκεπτόμεθα προϋπάρχον τι ὑπόδειγμα, τὸ ὁποῖον δὲν ὑπολείπεται παρὰ νὰ πραγματοποιήσωμεν. Ἴσοδυναμεῖ πρὸς τὸ νὰ ὑποθέτωμεν, κατὰ βάθος, ὅτι τὸ πᾶν εἶναι δεδομένον ἐκ τῶν προτέρων καὶ ὅτι τὸ μέλλον θὰ ἡδύνατο ν' ἀναγνωσθῇ ἐν τῷ παρόντι».

Ἄλλ' ἡ ζωὴ ἔχει τὰ ἀπρόοπτά της καὶ τὸ «πρό-
τυπον» τὸ τασσόμενον ὡς σκοπὸς κατὰ τὴν τελολογι-
κὴν θεωρίαν ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν δύναται νὰ παραγ-
κωνισθῆ ὑπὸ νεοφανοῦς τινος δημιουργίας, τῆς
ζωῆς ἐνεργούσης κατ' ἐλευθέρως ἐμπνεύσεις. Ἐὰν
φαντασθῶμεν ἐν τέλος, ἐν ὠρισμένον καὶ μονότονον
τέρμα, ἡ ἐξέλιξις θὰ ἔπαυε, ἐνῶ ἡ ἱστορία τῆς ζωῆς
μᾶς διδάσκει τὴν ἀπαυστον πρὸς τὰ πρόσω πορείαν
αὐτῆς. Ὁ ὀργανισμὸς ζῆ ἐν διαρκείᾳ «l'organisme
est chose qui dure». Ἀλλὰ διὰ τῶν ὀργανισμῶν ἡ
ζωὴ ἐπιτυγχάνει μορφὰς καὶ μορφάς, διέρχεται δι'
ἑκατομμυρίων καὶ ἑκατομμυρίων ὄντων καὶ προσ-
περνᾷ τὰ ὄρια τῆς τελολογίας διὰ τῶν καινοτομιῶν,
τὰς ὁποίας εἰσάγει δι' ἀδεσμεύτου δημιουργίας.

Τάττει ἓνα σκοπὸν ἡ ζωὴ ἐν τῇ ἐξελίξει
της; Ἡ τελολογικὴ φιλοσοφία πιστεύει ὅτι συλλαμ-
βάνει αὐτὸν τὸν σκοπὸν, διότι κρίνει ἐπὶ τῶν συντε-
λεσθέντων τὸν συντελεσθέντα ὅμως δρόμον τῆς ζωῆς
θὰ ἠδυνάτει ἐκ τῶν προτέρων νὰ διαγνώσῃ καθὸ
διαγραφόμενον μικρὸν κατὰ μικρὸν διὰ τῶν πρά-
ξεων τῆς πραγματοποιήσεως.

Ἡ τελολογικὴ φιλοσοφία ἐξηγεῖ τὴν ἐξέλιξιν διὰ
τῆς εὐφυΐας. Ἄλλ' ἡ εὐφυΐα εἶναι μέρος τῆς
ζωῆς, σταθμὸς τις τῆς ἐξελίξεως αὐτῆς διαμορφωθείς
«par l'évolution au cours du trajet» καὶ δὲν εἶναι
δυνατὸν διὰ τῆς εὐφυΐας νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὴν ἐξέ-
λιξιν τῆς ζωῆς· διότι ἡ ζωὴ εἶναι εὐρυτέρα, ἡ δὲ
εὐφυΐα μέρος αὐτῆς, ἀποφυὰς αὐτῆς.

«La théorie des causes finales ne va pas
assez loin, quand elle se borne à mettre de l'in-
telligence dans la nature et elle va trop loin
quand elle suppose une préexistence de l'avenir
dans le présent sous forme d'idée... Il faut
substituer à l'intelligence proprement dite la

réalité plus compréhensive dont l'intelligence n'est que le rétrécissement—'Η θεωρία τῶν τελικῶν αἰτίων δὲν προχωρεῖ ἄρκετά, ὅταν περιορίζεται εἰς τὸ νὰ θέτῃ εὐφυΐαν ἐν τῇ φύσει καὶ προχωρεῖ ὑπὲρ τὸ δέον, ὅταν ὑποθέτῃ προὔπαρξιν τοῦ μέλλοντος ἐν τῷ παρόντι ὑπὸ μορφὴν ἰδέας. Πρέπει νὰ υποκαταστήσωμεν εἰς τὴν κυρίως εἰπεῖν εὐφυΐαν τὴν περιοριστικωτέραν πραγματικότητα, τῆς ὁποίας ἀποστένωσις μόνον τυγχάνει ἡ εὐφυΐα.

Οὕτω ὁ Bergson ἀποκρούων τὴν διὰ μηχανικῶν αἰτίων ἐξήγησιν τῆς ἐξελίξεως τῆς ζωῆς, ἀποδοκιμάζων ἐπίσης τὸν ἐξωτερικὸν καὶ ἐσωτερικὸν τελολογισμόν—καίτοι εὐμενέστερον πρὸς τούτους διάκειται ὡς συγγενεστέρους τῇ ἰδίᾳ θεωρίᾳ—ἀντιμετωπίζει τὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς ὡς ἀνώτερον καὶ προγενέστερον τῆς σκέψεως. «Notre pensée créée par la vie est incapable de comprendre la vie». Καὶ ζητεῖ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ἐξέλιξιν διὰ μιᾶς ἀρχῆς μεταφυσικῆς, πνευματικῆς, τῆς ζωτικῆς φορᾶς, τῆς τάσεως, τῆς ὁρμῆς πρὸς τὴν ζωὴν, διὰ τοῦ «élan vital», ὅπερ διατρέχει τὸ Σύμπαν, προσκόπτει ἐπὶ τῆς ὕλης, ὑφίσταται περιπετείας, ἀτυχίας καὶ εὐτυχίας, σημαντικώτερα τῶν ὁποίων ἡ διαμόρφωσις τῆς συνειδήσεως, ἐξ ἧς ἡ διάνοια.

Τὸ élan τοῦτο ἡ ζωτικὴ φορὰ τοῦ Bergson, πρέπει νὰ νοηθῇ ὄχι ὡς κατὰ ὑλικόν, ἐπαναλαμβανόμεν, ἀλλ' ὡς πνευματικὴ τάσις πρὸς δημιουργίαν καὶ εἰς τὴν φορὰν ταύτην, διχαζομένην μεταξὺ ποικίλων γραμμῶν, διερχομένην ἀπὸ τινος γενεᾶς σπερμάτων εἰς τὴν ἐπομένην γενεάν, παράγουσαν τὰ ποικίλα καὶ τὰ νέα εἶδη, περιπτυσσομένην τὰ πάντα ὡς γενεσιουργὸς δύναμις, ἡ Φιλοσοφία τῆς ζωῆς, ὑπερβάλλουσα τὸν μηχανισμόν καὶ τὸν φιναλισμόν, ἀποδίδει τὴν πορείαν τῆς ζωῆς καὶ τὴν διὰ τῆς

προσκρούσεως ἐπὶ τῆς ὕλης ἀναρρίπισιν τῆς προσπάθειας, ἐξ ἧς ἡ ἀπαυστος δημιουργία καὶ ἀνανέωσις τῆς ὕλικῆς φθορᾶς.

Ἐν ἀρχῇ λοιπὸν ἦτο ἡ ὕλη, ἡ δὲ ζωτικὴ φορὰ περιέβαλεν αὐτὴν πάντοθεν δημιουργήσασα τύπους ληθαργικῆς καὶ ἐν δράσει συνειδήσεως.

Εἰς τὸ πολυειδὲς δὲ τῶν τάσεων, τὰς ὁποίας δυναμικῶς ἐγκλείει ἡ ζωτικὴ φορὰ, ἀποδοτέα ἡ πολυγραμμία τῆς ἐξελίξεως· ἡ ἐξέλιξις τῆς ζωῆς δὲν ἐχώρησεν ἐπὶ μιᾶς γραμμῆς, τονίζει ὁ Bergson, ἀλλ' ὑπῆρξε πολυσχιδῆς καὶ τῶν διεστῶτων τούτων κλάδων ἡ ἱστορία ἀναπτυσσομένη ἐμπραγμάτως ἐν τῇ χρονικῇ διαρκείᾳ παρουσίασε κεφάλαια καὶ σταθμοὺς διαφοροποιήσεως, ἀνοικτοὺς πάντοτε εἰς τὴν ζωτικότητα τῆς φορᾶς τοῦ κόσμου, ἐξ ἧς νέαι πάντοτε ἐκπλήξεις καὶ ἐμφανίσεις ἀναμένονται.

Εἶναι μεγίστη καὶ κεφαλαιώδης ἡ πλάνη ἡ ἐπισκοτιζουσα ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀριστοτέλους τὸ πλεῖστον τῶν δοξασιῶν τῆς φιλοσοφίας τῆς φύσεως καὶ πρεσβεύουσα ὅτι ἡ φυτικὴ, ἡ ἐνστικτώδης καὶ ἡ λογικὴ ζωὴ εἶναι τρεῖς βαθμοὶ διαδοχικοὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς ἐξελίξεως, ἐνῶ πρόκειται περὶ τριῶν διαφόρων ὅλως κατευθύνσεων, πρὸς ἃς ἐτράπη ἡ ζωτικὴ φορὰ διαστείλασα αὐτὰς οὐχὶ ποσοτικῶς, κατὰ βαθμόν, ἀλλὰ ποιοτικῶς, κατὰ τὴν φύσιν τῆς ἰδιότητος αὐτῶν.

Ἄλλ' ἡ ζωτικὴ φορὰ δὲν εἶναι παντοδύναμος, εἶναι πεπερασμένη καὶ κινουμένη ὡς συνειδησιακὴ τάσις, ὡς πόθος, ὁρμὴ πρὸς δημιουργίαν διὰ μέσου τῆς φυτικῆς καὶ ζωϊκῆς ὕλης ἀνακόπτεται πολλάκις καὶ ἀναγκάζεται νὰ στραφῇ πρὸς ἄλλας διεξόδους.

Τὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς στενώτατα συνάπτεται ὑπὸ τοῦ Bergson πρὸς τὸ πρόβλημα τοῦ ψυχολογικοῦ χρόνου. Ὡς ἐν ἐκτάσει διελάβομεν ἐν τῷ περὶ διαρ-

κειας κεφαλαίω, ὁ χρόνος εἶναι ὁ ροῦς τῶν βεβιωμένων γεγονότων, ἢ δὲ ζωὴ καθ' ὅλας τῆς τὰς γραμμὰς συντάσσει τὴν χρονικὴν ἱστορίαν τῶν ὄντων· διότι χρόνος ἄνευ τοῦ ἐν συνεχείᾳ ρεύματος τούτου τῶν ἀλληλοεισδυομένων μεταβολῶν δὲν εἶναι νοητός.

ΙΑ΄.

Ἡ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣΕΩΣ

Ἄλλὰ μετὰ τοῦ προβλήματος τῆς ζωῆς στενώτατα συνάπτεται ὡς ἀπόρροια αὐτοῦ καὶ τὸ σπουδαιότατον διὰ τὸν ἠθικὸν ἀνθρώπινον κόσμον πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως.

Ἡ ζωτικὴ φορὰ χαρακτηριζομένη ὡς συνειδησιακὴ τάσις ἔχει τοὺς ἐλευθέρους χαρακτῆρας τῆς συνειδήσεως: τὴν ἐλευθέραν ἐκλογὴν καὶ ἐλευθέραν δημιουργίαν. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ὁ ἄνθρωπος, τὸ ἀριστούργημα τῆς ζωτικῆς φορᾶς, συναισθάνεται ὅτι εἶναι ἐλεύθερος. Ἡ ἐλευθερία εἶναι τὸ ἄμεσον δεδομένον τῆς συνειδήσεως. Ἐλεύθερος λοιπὸν πρὸς ἐνέργειαν καὶ ἐλεύθερος πρὸς ἐκλογὴν, εἶναι κατ' ἄμεσον ἐπακολούθημα ἀπολύτως ὑπεύθυνος διὰ τὰς ἰδίας του πράξεις. Ἄλλ' ὁ Bergson ἐδῶ ἐπεμβαίνει κολάζων τὸ ἄκρατον τῆς εὐθύνης διὰ τῆς ἀδυναμίας τῆς συνειδήσεως νὰ παλαίση πάντοτε τελεσφόρως κατὰ τῆς ὕλης. Ἡ ὕλη περιτυλίσσει, μᾶς λέγει, τὴν συνείδησιν καὶ τὴν παρασύρει εἰς παγίδα. Τὸ Ἐγὼ μας ἀποτελεῖται ἀπὸ ἐν ἐγὼ ἐπιπόλαιον καὶ ἐν ἐγὼ ἐσώτερον καὶ πνευματικώτερον. Εἶναι ὄντως ἢ βούλησις ἀπολύτως ἐλευθέρα;—Ὁχι, ἀπαντᾷ ὁ Bergson· εἶναι σχετικῶς ἐλευθέρα. Καὶ εἶναι σχετικῶς ἐλευθέρα, διότι τὸ ἐπιπόλαιον ἡμῶν ἐγὼ ἀποτελεῖται ἐξ αὐτοματισμῶν στενῶς συνυφασμένων μετὰ

της ὕλης καὶ κινήσεως, εἰς τὰς ὁποίας ὑπακούει· τὸ ἄνώτερον ὅμως Ἐγώ, τὸ ἐσώτερον, τὸ σπουδαιότερον καὶ πνευματικώτερον, εἶναι ἐλεύθερον· αἱ τύχαι αὐτοῦ δὲν προδιαγράφονται μοιρολατρικῶς ἐκ τῶν προτέρων, διότι τοῦτο ἐγκλείει ἐν ἑαυτῷ τὴν νεογόνον δημιουργίαν· ὁ déterminisme, ὁ προσδιορισμός, δὲν ἰσχύει, εἰμὴ διὰ τὴν ἄψυχον ὕλην, τῆς ὁποίας τὰ πεπωμένα διέπονται ἀπαρεγκλίτως ὑπὸ τῶν φυσικῶν νόμων. Οὐδεὶς ὅμως δύναται νὰ καθορίσῃ ἐκ τῶν προτέρων τὰς τύχας τῆς ἐλευθέρας συνειδήσεως οὐδὲ νὰ δεσμεύσῃ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς, ὅπερ εἶναι ἰδέαι καὶ οὐχὶ μηχανισμοὶ ἄψυχοι.

Κράμα ὁ ἄνθρωπος αὐτοματισμοῦ καὶ ἐλευθέρας συνειδήσεως ἔχει μὲν τὴν συναίσθησιν τοῦ ἐλευθέως ἐκλέγειν καὶ προσανατολίζειν τὴν δραῖσιν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ βαρὺ συναίσθημα τῆς κατὰ στιγμὰς ὑποταγῆς τῆς βουλήσεως αὐτοῦ εἰς τὴν μεθ' ἧς συνοικεῖ ἡ συνείδησις φθαρτὴν ὕλην. Τὸ αὐτεξούσιον τοῦ Bergson, *le libre arbitre*, δὲν εἶναι ἀπόλυτον. Ἡ εὐθύνη ἀντιμετωπίζεται ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὰ ὅρια τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως, ὅρια κατ' ἀρχὴν μὲν ἀπροσδιόριστα, ἐν ἐφαρμογῇ δὲ προσκόπτοντα ἐπὶ τῆς περιπτύξεως τῆς ὕλης. Ἡ εὐθύνη τοῦ Bergson εἶναι εὐκαμπτοτέρα, προσδέχεται δηλαδὴ τὴν ἐπιείκειαν τοῦ φιλοσόφου κρίνοντος τὸ σπουδαιότερον ἠθικὸν πρόβλημα ὑπὸ τὸν διπλοῦν προβολέα τῆς ὕλης καὶ τοῦ πνεύματος, διακεκριμένων μὲν στοιχείων καὶ διαφόρων, ἀλλ' ἐν ἀτελευτητῷ ἐναγκαλισμῷ καὶ διαρκεῖ συνοικήσει.

Ἡ τοιαύτη ἀντίληψις τοῦ Bergson—ὅστις ὑποστηρίζων τὴν ὑπεροχὴν τοῦ πνεύματος δὲν ἀρνεῖται καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῦ ἐπίδρασιν τῆς ὕλης—ὡς ἐκτίθεται ἡρέμα, φιλοσοφικῶς, ἄνευ βιαιοτήτων—πόρισμα τῆς ὅλης ἐξετάσεως τοῦ προβλήματος τῆς ζωῆς, ἐν ᾧ το-

ποθετεῖται καὶ ὁ ἄνθρωπος—προῦκάλεσε μὲν ἀντιδράσεις, ἀλλὰ καὶ ἐπεξέτεινε τὰ ὄρια τῆς ἀνθρωπίνης ἐπεικειίας καὶ συγγνώμης, ἐπέδρασε δὲ ποικιλοτρόπως, ἀκόμη καὶ δικαστικῶς, διαυλακώσασα τὴν σκέψιν διὰ σπινθήρων ἐπεικιστέρων ἀντιλήψεων, ἐν αἷς ἡ ψυχολογικὴ ἀνάκρισις τῆς ὅλης ἀνθρωπίνης φύσεως ἐβοηθήθη ἐκ τῆς ἀενάου ταύτης πάλης τῆς ὕλης καὶ τοῦ πνεύματος, πάλης, ἐξ ἧς ὁ Bergson προσδοκᾷ μὲν τὸν διὰ τῆς προσπαθείας θρίαμβον τῶν ἰδανικῶν, ἀλλὰ δὲν ἀποκλείει καὶ τὴν πιθανότητα ἐνδεχομένης τοῦ πνεύματος ἡττης καὶ συντριβῆς.

ΙΒ΄.

ΕΝΣΤΙΚΤΟΝ ΚΑΙ ΔΙΑΝΟΙΑ

1) Κοινὴ καταγωγὴ ἐνστίκτου καὶ διανοίας.

Ἡ ἐξέλιξις τοῦ ζωϊκοῦ βασιλείου συνετελέσθη ἐπὶ δύο ὁδῶν διαφόρων, ὧν ἡ μὲν μία ὠδήγει πρὸς τὸ ἐνστικτον, ἡ ἑτέρα δὲ πρὸς τὴν διάνοιαν.

Ἡ διάνοια δὲν προῆλθεν ἐκ τοῦ ἐνστίκτου, δὲν διεδέχθη τὸ ἐνστικτον ὡς τελειότερα τις βαθμὶς τῆς ἐξελίξεως αὐτοῦ. Ἐνστικτον καὶ διάνοια εἶναι δι-κρανώσεις διάφοροι, ἔχουσαι τοῦτο μόνον τὸ κοινόν, ὅτι ἀμφοτέραι προέκυψαν ἐκ κοινῆς πηγῆς, τῆς συνειδήσεως, ἀφ' ἧς ἀπεσχίσθησαν εὐροῦσαι ἡ μὲν πρώτη τὴν τελείωσιν αὐτῆς ἐν τῷ ἐντόμῳ, ἡ δὲ δευτέρα ἐν τῷ ἀνθρώπῳ.

Λόγῳ δὲ τῆς κοινῆς ταύτης ἀπὸ τῆς συνειδήσεως καταγωγῆς διετήρησαν συγγενικάς τινὰς ὁμοιότητας καὶ δυνάμεθα κατὰ τὸν Bergson νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐν τῷ ἐνστίκτῳ ἀνευρίσκομεν καὶ ἀκτῖνάς τινὰς τῆς διανοίας, ὡς ἐν τῇ διανοίᾳ ἐνυπάρχουν ἴχνη τοῦ ἐνστίκτου.